

The proof of the pudding is in the eating: hoe onderzoek onder afgestudeerden gebruikt kan worden voor de accreditatie van opleidingen

Citation for published version (APA):

Ramaekers, G. W. M., & van der Velden, R. K. W. (2006). The proof of the pudding is in the eating: hoe onderzoek onder afgestudeerden gebruikt kan worden voor de accreditatie van opleidingen. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 24(2006/1), 2-12.

Document status and date:

Published: 01/01/2006

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Drs. Ger Ramaekers (g.ramaekers@roa.unimaas.nl) en prof. dr. Rolf van der Velden zijn werkzaam bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht.

The proof of the pudding is in the eating: hoe onderzoek onder afgestudeerden gebruikt kan worden voor de accreditatie van opleidingen

We schetsen een indicatorenstelsel waarmee – gebruikmakend van gegevens uit het jaarlijkse landelijk onderzoek onder hoger opgeleiden – een aantal aspecten van de kwaliteit van opleidingen in het hoger onderwijs kan worden vastgesteld. Voor elk van de onderscheiden kwaliteitsaspecten zijn meerdere indicatoren ontwikkeld. Om een snel inzicht in de verschillende kwaliteitsaspecten te vergemakkelijken, zijn de verschillende indicatoren per kwaliteitsaspect tevens omgezet in een 'rapportcijfer'. Deze rapportcijfers laten in een oogopslag zien hoe een opleiding op een bepaald kwaliteitsaspect scoort. Omdat tevens de waarden van de onderliggende indicatoren worden weergegeven, kan een opleiding gemakkelijk nagaan hoe dit 'rapportcijfer' tot stand is gekomen. Voor elk 'rapportcijfer' en de achterliggende indicatoren worden zowel de cijfers van de betreffende opleiding gepresenteerd alsook de vergelijkbare landelijke cijfers. Dit geeft opleidingen een overzichtelijke en genuanceerde mogelijkheid tot benchmarking. Het ontwikkelde indicatorenstelsel wordt geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld: de opleiding commerciële economie van een bepaalde hogeschool.

INLEIDING

De Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO, 2003) heeft in het 'Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs' nader uitgewerkt aan welke aspecten aandacht moet worden besteed om voor accreditatie in aanmerking te komen. Daarbij worden zes aspecten onderscheiden: doelstellingen van de opleiding, programma, inzet van personeel, voorzieningen, interne kwaliteitszorg en resultaten. Bij het aspect 'resultaten van onderwijs' onderscheidt de NVAO twee facetten: het gerealiseerde

niveau (of de kwaliteit van de afgestudeerden) en het onderwijsrendement. Deze bijdrage schetst het door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) ontwikkelde indicatorenstelsel waarmee – gebruikmakend van de gegevens die in het landelijk onderzoek onder afgestudeerden van hogescholen (HBO-Monitor) en universiteiten (WO-Monitor) jaarlijks worden verzameld – de *kwaliteit van de afgestudeerden* kan worden vastgesteld.

KWALITEIT VAN AFGESTUDEERDEN: EEN HEURISTISCH KADER EN INDICATOREN

Vertrekpunt is dat de kwaliteit van het gerealiseerde niveau van onderwijs op basis van twee invalshoeken beoordeeld kan worden: doeltreffendheid en doelmatigheid (Onderwijsraad, 1999). Doeltreffendheid kan worden gedefinieerd als de mate waarin het onderwijs de functies vervult die hem worden toegeschreven. Doeltreffendheid wordt hier overigens beperkt tot doeltreffendheid met betrekking tot de doorstroming naar de arbeidsmarkt. Het onderwijs kan daarnaast ook andere doelstellingen hebben, waarvan de doeltreffendheid geëvalueerd kan worden, maar die worden hier niet behandeld. Doelmatigheid wordt gedefinieerd als de mate van kostenefficiëntie waarmee het onderwijs de functies vervult die zijn omschreven.

In de literatuur wordt een drietal functies onderscheiden die relevant zijn voor een beoordeling van de doeltreffendheid van het onderwijs: de kwalificatiefunctie, de selectiefunctie en de allocatiefunctie (Peschar & Wesselingh, 2001). Bij de kwalificatiefunctie van het onderwijs gaat het om de vraag of het onderwijs de studenten heeft uitgerust met die competenties die relevant zijn voor de doorstroming naar de arbeidsmarkt. De selectiefunctie betreft het beoordelen van studenten op de aanwezige competenties en het op grond hiervan certificeren naar eindniveau. Bij de allocatiefunctie gaat het om de ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk en de aansluiting van de opleiding op het gevonden werk.

Voor elk van de onderscheiden functies van doeltreffendheid kan naar de doelmatigheid worden gekeken. Bij de kwalificatiefunctie gaat het om het leerrendement (dat wil zeggen de verhouding van groei in kennis en de instructiekosten), bij de selectiefunctie om het interne rendement (dat wil zeggen de verhouding van de slaagkans en de verblijfsduur van gediplomeerden en ongediplomeerden) en bij de allocatiefunctie gaat het om het externe rendement (dat wil zeggen de verhouding van opbrengsten en kosten van het volgen van een opleiding). In dit artikel zullen we ons echter beperken tot de doelmatigheid van de allocatiefunctie: het extern rendement. Dit omdat empirische gegevens over het leerrendement van opleidingen vrijwel geheel ontbreken, terwijl gegevens over het interne rendement al systematisch door opleidingen worden verzameld. Extern rendement kan voor individuen gedefinieerd worden als de verhouding tussen de opbrengsten van onderwijs over de levensloop en de directe en indirecte kosten om dat onderwijs te kunnen volgen.

Kwalificatie

De kwalificatiefunctie van onderwijs draait om de vraag of het onderwijs de studenten afdoende heeft uitgerust met die competenties die relevant zijn voor de doorstroming naar de arbeidsmarkt. Opleidingen dienen daarbij niet alleen te worden beoordeeld op de vraag of ze hun afgestudeerden voldoende startbekwaam hebben gemaakt voor de arbeidsmarkt (de kortetermijndoelstelling van het onderwijs, ofwel startbekwaamheid), maar ook op de vraag of ze een voldoende basis hebben geboden voor de verdere ontwikkeling van 'novice' tot 'expert' (ontwikkelpotentieel) en voor de algehele 'employability' van de afgestudeerden (de langetermijndoelstelling).

Voor de eindbeoordeling van de kwalificatiefunctie is aan de afgestudeerden gevraagd om een aantal overall-oordelen te geven. Zo is gevraagd in hoeverre de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt respectievelijk om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Beide items geven een overall-oordeel van de afgestudeerden over de korte- en langetermijndoelstellingen van het onderwijs. Daarnaast is gevraagd om de opleiding te beoordelen op breedte en diepgang.

Selectie

De maatschappelijke legitimering van de kwalificatiefunctie van het onderwijs is voor een belangrijk deel gelegen in de betrouwbaarheid waarmee het onderwijs op deze competenties selecteert. Over de betrouwbaarheid van de selectie in het onderwijs zijn maar weinig gegevens beschikbaar. Door visitatiecommissies wordt dit doorgaans gecheckt door beoordelingen te maken van enkele werkstukken en dit te vergelijken met de door docenten gegeven beoordelingen. Idealiter vormt een dergelijk systeem van externe ijking van de selectie de beste garantie voor een betrouwbaar selectieproces. Bij ontbreken van een dergelijke externe ijking kunnen alleen proxies gegeven worden van de betrouwbaarheid van de selectie. In het onderzoek onder afgestudeerden hebben we drie vragen opgenomen die een indicatie kunnen geven van de betrouwbaarheid van de selectie. Op de eerste plaats hebben we afgestudeerden gevraagd om aan te geven wat het gemiddelde eindcijfer was voor de opleiding in het hbo/wo en het gemiddelde eindexamencijfer in het voortgezet onderwijs. Door het gemiddelde eindcijfer te vergelijken met het gemiddelde eindexamencijfer in het voortgezet onderwijs van de betreffende studenten, kan per opleiding een schatting worden gegeven van de mate waarin men – gecorrigeerd voor het aanvangsniveau – een relatief hoog eindcijfer geeft. Daarnaast is aan de afgestudeerden gevraagd om een oordeel te geven over de moeilijkheidsgraad van de opleiding en over de wijze van toetsen en beoordelen. De drie aspecten samen geven een indicatie van het risico dat een student door de selectie komt die niet over de vereiste vaardigheden beschikt.

Vanuit het perspectief van de student heeft de selectiefunctie ook betrekking op de vraag of de opleiding past bij de capaciteiten en verwachtingen van de student (Borghans, 1993). Hoewel de feitelijke keuze voor een opleiding vaak gebaseerd is op zelfselectie, kan een opleiding dit selectieproces wel optimaliseren door goede voorlichting en begeleiding te geven. In het onderzoek onder afgestudeerden hebben we gevraagd om aan te geven of men achteraf gezien opnieuw dezelfde opleiding zou kiezen. Deze

zogenoemde spijtvraag geeft aan in welke mate de verwachtingen waarmee een student aan de opleiding is begonnen ook overeenkomen met zijn of haar ervaringen achteraf. Het selectieproces is optimaal wanneer enerzijds de opleiding studenten trekt die over de juiste capaciteiten en belangstelling beschikken om de opleiding te volgen en er anderzijds voldoende geselecteerd wordt op relevante competenties om het risico voor werkgevers te minimaliseren dat een afgestudeerde onvoldoende competent is.

Allocatie

De allocatiefunctie van het onderwijs betreft de vraag of het onderwijs de afgestudeerden op een adequate wijze toeleidt naar de arbeidsmarkt. Hierbij kunnen twee dimensies onderscheiden worden: ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk, en de mate waarin het gevonden werk past bij de opleiding (aansluiting). De kwaliteit van de ondersteuning die de opleiding biedt bij de transitie van opleiding naar werk is in het onderzoek onder afgestudeerden geïndiceerd door te vragen naar het oordeel van de afgestudeerden over de voorlichting tijdens de opleiding over de beroepsmogelijkheden. De kwaliteit van de aansluiting naar de arbeidsmarkt is geïndiceerd door het percentage werkenden dat een baan heeft die aansluit bij het niveau van de gevolgde opleiding, het oordeel van de afgestudeerde over de aansluiting tussen opleiding en werk, de mate waarin men in het werk de eigen capaciteiten goed kan benutten en de tevredenheid met de huidige functie.

Extern rendement

Extern rendement kan worden gedefinieerd als de verhouding van kosten en opbrengsten van onderwijs die door individuen en de overheid gerealiseerd worden. Het externe rendement is vooral van belang om de macrodoelmatigheid van een opleiding te kunnen beoordelen. Wij beperken ons hier tot het individueel extern rendement. Om het individueel extern rendement te berekenen, zou men de beschikking moeten hebben over zowel de individuele kosten voor het volgen van de opleiding (inclusief de opportuniteitskosten) als de totale opbrengsten over de levensloop. Echter de individuele kosten per opleiding zijn slechts deels bekend en voor zover ze bekend zijn betreft het vaak de kosten die niet variëren tussen opleidingen (bijvoorbeeld collegegeld). Data over de opportuniteitskosten per opleiding ontbreken geheel, evenals de totale opbrengsten over de levensloop. In het kader van een beoordeling van de (kortetermijn)opbrengsten van de opleiding kunnen we echter ook goed volstaan met de volgende indicatoren: het werkloosheidspercentage 1½ jaar na het verlaten van de opleiding, het bruto-uurloon 1½ jaar na het verlaten van de opleiding en de carrièremogelijkheden van de functie.

AFGESTUDEERDENONDERZOEK

Jaarlijks verricht het ROA in samenwerking met DESAN Research Solutions onderzoek onder afgestudeerden van hogescholen (HBO-Monitor) en universiteiten (WO-Monitor). Het ROA voert de coördinatie over beide onderzoeken. De bereidheid bij onderwijsinstellingen om deel te nemen aan het onderzoek is hoog. Op dit moment bedraagt de deelname van onderwijsinstellingen ruim 85 procent bij het hbo en 100 procent bij

het wo. De afgestudeerden worden gemiddeld anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding via internet geëvalueerd.

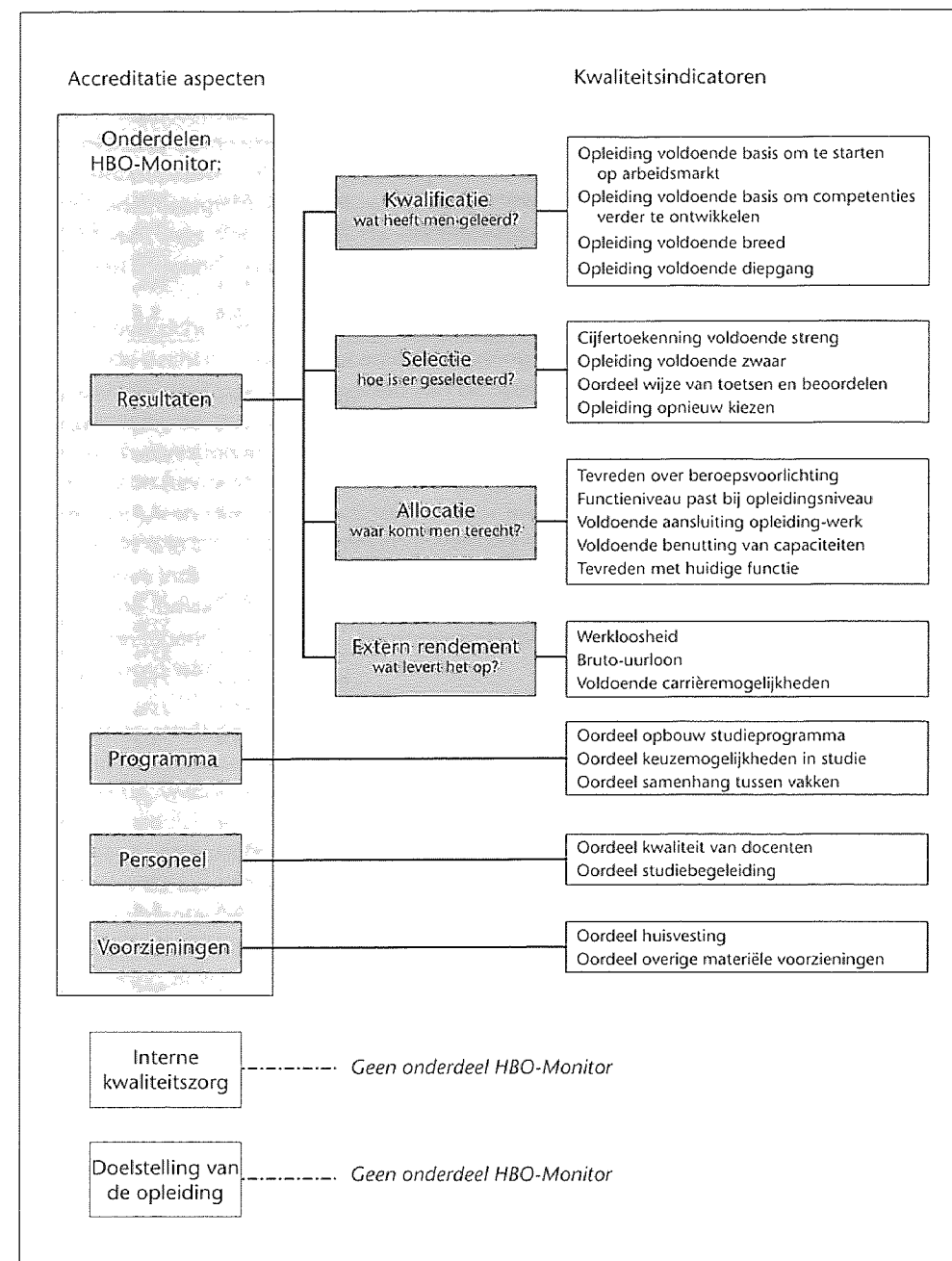
Tegen de achtergrond van het accreditatiekader zijn de HBO-Monitor en de WO-Monitor fors aangepast. De monitoren bevatten van oudsher al veel indicatoren waarmee de *kwaliteit van de afgestudeerden* (onderdeel van het accreditatieaspect resultaten) kan worden vastgesteld. Dit onderdeel is dit jaar in nauw overleg met de HBO-raad en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten systematisch uitgewerkt en van aanvullende indicatoren voorzien. Zoals eerder is aangegeven, onderscheiden we de volgende aspecten:

- kwalificatie: dit betreft de vraag of het onderwijs de studenten voldoende heeft gekwalificeerd voor de arbeidsmarkt;
- selectie: dit betreft het beoordelen van studenten op de aanwezige competenties en het op grond hiervan certificeren naar eindniveau;
- allocatie: dit betreft de ondersteuning bij de transitie van opleiding naar werk en de aansluiting van de opleiding op het gevonden werk;
- extern rendement: dit betreft de opbrengsten op de arbeidsmarkt voor de afgestudeerden.

Daarnaast is ook een aantal nieuwe indicatoren opgenomen waarmee vanuit de optiek van de afgestudeerden enkele facetten van de accreditatieaspecten *programma*, *personeel* en *voorzieningen* kunnen worden geëvalueerd. Deze kunnen als een aanvulling worden beschouwd op wat door de instellingen zelf al wordt verzameld. Figuur 1 (p. 7) toont hoe de resultaten van de HBO-Monitor en WO-Monitor zich verhouden tot het accreditatiekader.

'RAPPORTCIJFERS' VOOR DE KWALITEIT VAN OPLEIDINGEN

Voor elk van de onderscheiden aspecten (kwalificatie, selectie, allocatie, extern rendement, programma, personeel en voorzieningen) zijn meerdere indicatoren ontwikkeld. Dit maakt het soms moeilijk om 'door de bomen het bos nog te blijven zien'. Om een snel inzicht in de verschillende kwaliteitsaspecten te vergemakkelijken, zijn de verschillende indicatoren per aspect tevens omgezet in een 'rapportcijfer'. Deze rapportcijfers laten in een oogopslag zien hoe een opleiding op een bepaald aspect scoort. Omdat tevens de waarden van de onderliggende indicatoren worden weergegeven, kan een opleiding altijd nagaan hoe dit 'rapportcijfer' tot stand is gekomen. Voor elke indicator worden zowel de cijfers van de betreffende opleiding gepresenteerd alsook de vergelijkbare landelijke cijfers (het landelijk gemiddelde, de minimale en de maximale score). Dit geeft opleidingen een optimale mogelijkheid tot benchmarking. Vanwege de afwijkende situatie voor deeltijders worden de rapportcijfers uitsluitend berekend voor voltijders. We benadrukken dat deze 'rapportcijfers' slechts een voorzet geven en dat een opleiding uiteindelijk zelf een afweging moet maken welke indicatoren zij belangrijk vindt. Nadere informatie over de wijze waarop de 'rapportcijfers' worden berekend, staat vermeld op www.hbomonitor.nl of www.womonitor.nl.

Figuur 1 Opbouw accreditatiekader en kwaliteitsindicatoren

Overzicht 1 Kwaliteitsindicatoren opleiding HBO commerciële economie 2005

	Opleiding	Landelijk		
		gem	min	max
Kwalificatie (wat heeft men geleerd?)				
Opleiding voldoende basis om te starten op de arbeidsmarkt	90%	86%	75%	94%
Opleiding voldoende basis om competenties verder te ontwikkelen	96%	93%	78%	100%
Opleiding voldoende breed	86%	86%	73%	95%
Opleiding voldoende diepgang	56%	47%	34%	65%
Totaalscore kwalificatie	7,1	6,6	5,5	8,1
Selectie (hoe is er geselecteerd?)				
Cijfertoekenning voldoende streng	69%	78%	64%	92%
Opleiding voldoende zwaar	41%	44%	27%	60%
Oordeel wijze van toetsen en beoordelen	87%	82%	63%	94%
Opleiding opnieuw kiezen	63%	62%	47%	79%
Totaalscore selectie	4,8	4,9	3,5	6,6
Allocatie (waar komt men terecht?)				
Tevreden over beroepsvoorlichting	58%	50%	34%	73%
Functieniveau past bij opleidingsniveau	86%	72%	51%	85%
Voldoende aansluiting opleiding-werk	63%	67%	51%	80%
Voldoende benutting van capaciteiten	80%	80%	71%	88%
Tevreden met huidige functie	92%	85%	75%	95%
Totaalscore allocatie	6,1	5,4	3,5	6,7
Extern rendement (wat levert het op?)				
Werkloosheid	9,1%	5,7%	0%	13,8%
Bruto-urloon	€ 11,54	€ 11,27	€ 10,32	€ 12,22
Voldoende carrièremogelijkheden	88%	82%	69%	94%
Totaalscore extern rendement	6,4	6,6	5,4	8,9
Programma				
Oordeel opbouw studieprogramma	92%	91%	78%	100%
Oordeel keuzemogelijkheden in studie	79%	72%	40%	93%
Oordeel samenhang tussen vakken	88%	85%	72%	93%
Totaalscore programma	7,9	7,2	5,1	8,9
Personeel				
Oordeel kwaliteit van docenten	83%	83%	71%	97%
Oordeel studiebegeleiding	68%	69%	44%	86%
Totaalscore personeel	6,1	6,2	3,9	8,6
Voorzieningen				
Oordeel huisvesting	80%	80%	49%	92%
Oordeel overige materiële voorzieningen	79%	79%	45%	89%
Totaalscore voorzieningen	6,8	6,7	2,0	8,0

EEN EMPIRISCHE ILLUSTRATIE: DE OPLEIDING COMMERCIËLE ECONOMIE AAN HOGESCHOOL X

Om het indicatorenstelsel te illustreren, worden hier gegevens gepresenteerd van de opleiding commerciële economie van een van de hogescholen. De gepresenteerde kwaliteitsscores hebben betrekking op de enquête die eind 2005 is gehouden onder afstudeerjaargang 2003/2004. Overzicht 1 (p. 8) geeft de eindoordelen in de vorm van rapportcijfers voor elk van de onderscheiden kwaliteitsaspecten en de scores op de onderliggende indicatoren.

Het overzicht laat zien dat er soms zeer grote verschillen zijn (minstens 30%-punt) tussen de slechtst en de best scorende instelling. Dit komt vooral naar voren bij indicatoren voor selectie (moeilijkheidsgraad van de opleiding, wijze van toetsen en beoordelen, en spijt over de studiekeuze), beide indicatoren voor het aspect voorzieningen (oordeel over huisvesting en overige materiële voorzieningen), twee van de vijf indicatoren voor allocatie (tevredenheid over de beroepsvoorlichting, en aansluiting opleiding-werk naar niveau), een van de vier indicatoren voor kwalificatie (diepgang van de studie) en een van de drie indicatoren voor programma (keuzemogelijkheden in de studie) en een van de twee indicatoren voor personeel (oordeel over studiebegeleiding). Verder valt op dat bij drie indicatoren – diepgang van de opleiding, moeilijkheidsgraad van de opleiding en tevredenheid over de beroepsvoorlichting – gemiddeld genomen onvoldoende gescoord wordt.

Wat de resultaten van de betreffende hogeschool aangaat, laat het overzicht als eerste zien dat de instelling op elk van de zeven onderscheiden kwaliteitsaspecten, behoudens selectie, voldoende tot goed scoort.

Met betrekking tot de vier onderscheiden aspecten voor de kwaliteit van afgestudeerden scoort de betreffende instelling hoger dan gemiddeld als het gaat om het kwalificeren van studenten en de allocatie naar de arbeidsmarkt, en gemiddeld bij het selecteren van studenten en het externe rendement. Het overzicht laat verder zien dat de betreffende instelling in vergelijking met het landelijk gemiddelde hoger scoort wat het programma betreft, en even hoog wat betreft het oordeel over personeel en voorzieningen.

Kwalificatie

De betreffende instelling dankt haar hogere cijfer voor het kwalificeren van studenten vooral aan het feit dat haar afgestudeerden vaker dan de afgestudeerden van de zusterinstellingen van oordeel zijn dat de opleiding voldoende diepgang heeft.

Selectie

De cijfers laten zien dat de betreffende instelling over het geheel genomen even betrouwbaar selecteert als landelijk. Echter, de instelling geeft relatief hoge eindcijfers, gecorrigeerd voor het aanvangsniveau. Dit verklaart wellicht waarom haar afgestudeerden iets vaker dan afgestudeerden van zusterinstellingen tevreden zijn over de wijze van toetsen en beoordelen.

Allocatie

Het hogere cijfer voor allocatie hangt vooral samen met het relatief hoge aandeel van afgestudeerden die werk vinden dat past bij hun opleidingsniveau, en daarnaast met de tevredenheid over de huidige functie en de beroepsvoorlichting. De cijfers laten echter ook zien dat de instelling, evenals de meeste andere instellingen, er goed aan zou doen om haar voorlichting over de beroepsmogelijkheden te verbeteren.

Extern rendement

Dat de betreffende instelling in vergelijking met het landelijk gemiddelde iets lager scoort wat het extern rendement betreft, houdt verband met de iets hogere werkloosheid van haar afgestudeerden.

Oordeel over programma

De hogere score van de instelling met betrekking tot het accreditatieaspect programma hangt vooral samen met het relatief hoge aandeel van afgestudeerden die tevreden zijn over de keuzemogelijkheden in de studie.

Oordeel over personeel en voorzieningen

De betreffende instelling wijkt niet af van het gemiddelde voor opleidingen commerciële economie wat de accreditatieaspecten personeel en voorzieningen betreft.

Concluderend: de cijfers laten zien dat vooral het studieprogramma en het kwalificeren van studenten sterke punten van de betreffende instelling zijn, maar dat de cijfertoe-kennening best wat strenger en de opleiding best wat zwaarder en daarmee selectiever mag zijn. Daarnaast zou de beroepsvoorlichting verbeterd kunnen worden.

BESLUIT: EVALUATIE VAN HET HUIDIGE MEETINSTRUMENT

De hier geschetste exercitie vormt de eerste keer dat – gebruikmakend van gegevens uit het landelijk onderzoek onder pas afgestudeerde hbo'ers en academici – een aantal kwaliteitsaspecten van onderwijs systematisch zijn vastgesteld en in de vorm van 'rapportcijfers' zijn uitgedrukt. Dit hebben wij gedaan door voor zeven verschillende kwaliteitsaspecten indicatoren te presenteren, namelijk voor selectie, kwalificatie, allocatie, extern rendement, programma, personeel en voorzieningen. Het is van belang om daarbij rekenschap te geven van de beperktheid van dit type indicatoren. Hoewel we geprobeerd hebben om voor elk van de functies goede indicatoren te vinden, leggen de mogelijkheden van de data die ter beschikking staan wel beperkingen op. Zo zijn voor sommige aspecten, zoals de selectiefunctie, de robuustheid en validiteit van de gebruikte data beperkt.

De ontwikkelde opzet moet zich natuurlijk in de praktijk nog bewijzen. Dit voorjaar krijgen alle deelnemende opleidingen in de HBO- en WO-Monitor feedback over de resultaten van hun afgestudeerden volgens de hier geschetste opzet. Op basis hiervan zal met de betrokken instellingen en met andere relevante actoren (HBO-raad, VSNU, VBI's,

NVAO) in het najaar een uitgebreide evaluatie plaatsvinden. Bovendien zal op basis van het ontwikkelde conceptuele kader een aantal nieuwe vragen aan de monitoren worden toegevoegd om bepaalde aspecten beter af te dekken. Hoewel het bouwwerk dus nog niet af is, zijn we niettemin van mening dat met een juist gebruik de hier gepresenteerde indicatoren een goede rol kunnen spelen in de discussie over de kwaliteit van de resultaten van onderwijs.

In onze optiek is de belangrijkste functie van het op deze wijze monitoren van kwaliteitsindicatoren dat het een bewustzijnsproces op gang moet brengen en moet prikkelen tot de vraag: wat is hier aan de hand en wat betekent dit voor mijn opleiding? In die analyse dient men het volgende in ogenschouw te nemen:

1. *Sommige aspecten zijn belangrijker dan andere.* Zo kan kwalificatie beschouwd worden als de conditio sine qua non: het heeft geen zin om een oordeel te geven over de selectie of de allocatie, wanneer de competenties waarop selectie of allocatie plaatsvindt niet zijn bijgebracht. Van belang is echter ook wat de doelstellingen zijn die de opleiding voor zichzelf formuleert. Een opleiding die gouden bergen belooft aan studenten ('iedereen een goed betaalde baan') dient ook sterker op het externe rendement beoordeeld te worden, en de opleiding die zichzelf tot de elite rekent dient sterker op de kwalificatie en selectie beoordeeld te worden.
2. *Niet elk aspect of elke indicator is toe te rekenen aan de opleiding.* Sommige aspecten of indicatoren zijn slechts gedeeltelijk te beïnvloeden door de opleiding. Dit geldt bijvoorbeeld voor het externe rendement dat deels bepaald wordt door factoren die buiten de invloedssfeer van de opleiding liggen. Ook de aansluiting tussen opleiding en beroep is deels afhankelijk van de vraag op de arbeidsmarkt en geeft daarmee slechts een gedeeltelijke indicatie over de kwaliteit van de opleiding. Deze aspecten zouden in de beoordeling minder zwaar moeten wegen dan aspecten waarvoor de opleiding wel volledig verantwoordelijk is (maar zie ook punt 3).
3. *Sommige indicatoren hebben een belangrijke signaalfunctie.* Ook wanneer een bepaald aspect niet aan een opleiding is toe te rekenen kan het nog wel een bepaalde signaalfunctie hebben. Zo is een hoge werkloosheid of een gebrekkige aansluiting reden om na te gaan waar de oorzaak ligt. Het is dan zaak om extra kritisch naar de indicatoren voor de kwalificatie te kijken.
4. Voor een beoordeling van de resultaten van onderwijs is het van belang om de aspecten *in hun onderlinge samenhang* te bestuderen. Zo krijgt een cijfer over het externe rendement pas reliëf wanneer het onderwijs ook de juiste competenties heeft bijgebracht.
5. *Trendcijfers zijn soms belangrijker dan actuele cijfers.* Trendcijfers geven vooral voor opleidingen met kleine aantallen afgestudeerden een robuuster beeld. Daarnaast zijn trendcijfers van belang om aan te geven in welke richting een opleiding zich ontwikkelt.

REFERENTIES

- Borghans, L. (1993) *Educational Choice and Labour Market Information*, Thesis. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Glebbeek, A.C. (1988) De arbeidsmarktpositie van opleidingen. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 4, 75-89.
- Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (2003) *Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs*. <http://nvao.net/>.
- Onderwijsraad (1999) *Schoolkwaliteit in beeld*. Den Haag: Onderwijsraad.
- Peschar, J. & A. Wesselingh (2001) *Onderwijssociologie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

www.hbomonitor.nl of www.womonitor.nl.

De kenniskring als HRD-instrument – over het ontwikkelen van nieuwe professionaliteit

Dr. F.M.R.C. Basten (floodbas-ten@orleon.nl) is werkzaam bij het lectoraat Pedagogiek van de Beroepsvorming van de Haagse Hogeschool/TH Rijswijk en heeft een onderzoeksbureau en dr. J.A.T.M. Geurts is werkzaam bij het lectoraat Pedagogiek van de Beroepsvorming van de Haagse Hogeschool/TH Rijswijk en heeft een onderzoek- en adviesbureau.

Veel hogescholen willen zich niet langer opstellen als aanbieder van welomschreven beroepsopleidingen, maar als dienstverlenende instelling gericht op beroepsvorming op maat. Vaak krijgt het studentperspectief daarbij de volle aandacht. In dit artikel gaat het ons om het personeel: wil de omslag kunnen slagen, dan is nieuwe professionele ontwikkeling van werknemers van hogescholen een noodzaak. Wij verbinden deze professionele ontwikkeling aan zowel onderwijsvernieuwingen als de recent aan het hbo toegevoegde onderzoeksfunctie. Als senior onderzoeker en lector van het lectoraat Pedagogiek van de Beroepsvorming, verbonden aan de Haagse Hogeschool/TH Rijswijk (HHS/THR), voeren we een actieonderzoek uit naar onze eigen pedagogiek binnen de kenniskring. Onze pedagogiek is erop gericht de deelnemers te begeleiden bij en te ondersteunen in hun onderzoeksactiviteiten en onderwijsinnovaties. Hoe kunnen we hen daar het beste bij helpen? We positioneren in deze bijdrage onze kenniskring als een Human Resource Development-instrument voor ontwikkeling van de nieuwe professionaliteit.

NIEUWE PROFESSIONALITEIT

Steeds vaker en luider wordt betoogd dat het Nederlandse beroepsonderwijs aan een grondige verandering toe is. De huidige inrichting voldoet onvoldoende aan wensen en behoeften van zowel deelnemers als afnemers in de huidige kenniseconomie. Bovendien staat de vormgeving haaks op moderne pedagogische en onderwijskundige inzichten. Veel hogescholen willen zich niet langer opstellen als aanbieder van welomschreven beroepsopleidingen, maar als dienstverlenende instelling gericht op beroepsvorming op maat. Om tegemoet te komen aan deze actuele eisen hebben we een nieuwe – ideaaltypische – onderwijsarchitectuur ontwikkeld die in een zevental ontwerpregels kan worden samengevat (zie figuur 1). Deze verwoorden de omslag van het traditionele, leerstofgerichte onderwijs naar onderwijs waarin persoonlijke bekwaamheidsontwikkeling centraal staat. De nieuwe architectuur wordt aangeduid met de metafoer 'school = loop-